

INTERJECȚII REGENTE ÎN VORBIREA POPULARĂ

1. În literatura de specialitate interjecția este uneori exclusă din sfera relațiilor sintactice. Așa consideră la un moment dat Ion Diaconescu: „Interjecția prezintă trăsături care o plasează printre părțile de vorbire afuncționale, datorită, pe de o parte, caracterului său accidental, iar pe de alta, poziției sale izolate, incompatibilității structurale de a se integra într-o unitate sintactică, fie ca regent, fie ca determinant” (Diaconescu 1989, p. 102). Autorul revine însă asupra afirmației în aceeași lucrare și menționează că interjecția poate fi „atrasă în sfera relațiilor de determinare prin integrarea ei parțială în unități sintactice, fie ca regent, fie ca determinant, ca urmare a echivalării ei cu alte părți de vorbire” (Diaconescu 1989, p. 105).

Se admite, așadar, că interjecția este parțial integrată sintactic. Analizând situația interjecției ca regent¹, observăm că majoritatea cercetătorilor o acceptă pentru această calitate numai în câteva poziții sintactice. Dintre lucrările în care se adoptă acest punct de vedere cităm: Gramatica Academiei 1963; Hristea 1972; Șerban 1970; Georgeta Ciompec, Constantin Dominte, Valeria Guțu Romalo, Clement Mârza, Emanuel Vasiliu, *Limba română contemporană*, București, 1974; Nicolescu 1996; Iordan, Romalo, Niculescu 1967; Dominte 1971.

Mai mult decât atât, există lucrări în care nu se menționează nimic în legătură cu posibilitatea interjecției de a avea compliniri: Iordan 1956; Graur 1973.

La polul opus se situează cercetători care admit că interjecția poate fi regent pentru majoritatea pozițiilor sintactice: Avram 1986, 1997; Dimitriu 1982; Constantinescu-Dobridor 1974; Constantinescu-Dobridor 1994; Irimia 1997; Iordan, Robu 1978².

¹ Asupra funcțiilor sintactice ale interjecției nu ne vom opri, deoarece acestea au constituit obiectul altui articol apărut în LL, vol. I – II, 2001.

² Autorii (p. 537) menționează că „interjecțiile cu funcție de predicat admit determinanți și expansiuni specifice verbului (toate categoriile de complemente)”, însă nu oferă exemple în acest sens.

În cele ce urmează ne propunem să prezentăm în mod sistematic situația interjecției ca element regent³, bazându-ne pe un corpus de texte dialectale, considerat reprezentativ pentru vorbirea populară⁴.

1.1. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement direct. O poziție sintactică frecvent cerută de interjecție este aceea de complement direct. Iorgu Iordan (1956, p. 628) susține că obiectul gramatical (trebuie menționat faptul că autorul distinge între obiectul gramatical – care poate fi direct sau indirect – și complementul circumstanțial – de loc, mod, timp, cauză etc.) nu determină decât verbe și adjective de origine verbală sau cu sens verbal. Gramatica Academiei 1963, Avram 1986, Dimitriu 1982, 1999, Hristea 1972, Șerban 1970, Irimia 1997, Constantinescu-Dobridor 1974, 1994 includ însă printre elementele regente ale complementului direct și interjecția. Textele dialectale dovedesc în mod categoric că interjecția funcționează ca regent al complementului direct, ceea ce se explică prin răspândirea interjecțiilor *iată*, *uite*, cu toate variantele lor dialectale. Fiind echivalente ale unor verbe și apropiate formal de acestea, ele sunt, prin analogie, tranzitive și, ca atare, sunt urmate de complemente directe.

Calitatea de interjecții tranzitive se evidențiază ușor. Complementele directe cerute de interjecții pot fi exprimate atât prin substantive, cât și prin pronume (mai ales personale – formele neaccentuate):

- (1) „*hă* mă! *hă porcu!*” (GPF; JI)
- (2) „*hă!* [= *uite*] *pă mamă-ta ...*” (GPF; DI)
- (3) „*păi uite-I*” // (TDD; 899/VII)
- (4) „*uiti-i* dă față” (TDD; 886/A).

De asemenea, interjecția *na*, prin însuși sensul său, acela de a oferi ceva cuiva, implică ideea de tranzitivitate. Complementele directe care urmează după aceste interjecții sunt exprimate în textele dialectale în special prin substantive:

- (5) „*na* și *colacu* nou ...” (TDM_{III}; 834/VII)
- (6) „*na bicu* / și ai grijă dă boi” / (TDM_{III}; 834/VI).

Menționăm că după interjecția *na* ar putea urma și un complement direct exprimat prin pronume (tipul *na-ți-o/l*). În materialul nostru însă nu am întâlnit astfel de exemple.

Interjecția regentă a complementului direct poate fi și onomatopee:

- (7) „și unu / *tranc!* / *un foc* de revolver asupra mea” // (TDD; 889/VIII)

³ Atunci când este predicat, interjecția intră în relație sintactică și cu subiectul. Asupra acestei situații însă nu vom insista, deoarece între subiect și predicat nu există o relație de subordonare, ci una de interdependență. Vom face totuși unele precizări:

a) în timp ce onomatopeele – care înlocuiesc verbe la modul indicativ – au subiectul exprimat (subiect narativ), interjecțiile neonomatopeice de genul *hai*, *uite* – care înlocuiesc verbe la modul imperativ – au subiectul inclus, dobândind desinențe asemenea verbului:

„*haideți să deschidem*”//

când am deschis ușa / *șog!* moșu pă ... tata”//.

b) interjecția poate avea și subiect multiplu: „*gainâli tâc / ciorâli / coțofinele / cioc cioc ciocu*”//.

⁴ Menționăm că diferențele regionale nu constituie obiectul discuției de față.

(8) „șî ... când l-a sâmtât uoili și ... câinii nu l-a sâmtât / *haț! o uaii...*” / TDM&B; 650/VIb).

În aceste situații, onomatopeele sugerează prin imitare acțiunile care, de regulă, sunt exprimate prin verbe și, de aceea, ele capătă regimul sintactic al verbelor pe care le substituie.

Totuși, există unele deosebiri față de verb. Astfel, spre deosebire de complementele directe cerute de verbe sau de interjecții neonomatopeice, complementele directe cerute de onomatopee se exprimă numai prin substantive. Complementele directe ale onomatopeelor sunt incompatibile cu realizarea pronominală.

Putem spune: – *înhață o oaie / haț! o oaie / o înhață*, dar nu și: – *o haț!*

Imposibilitatea combinării interjecției onomatopeice cu pronume personale determină altă particularitate a complementelor directe ale onomatopeelor: acestea nu pot fi reluate.

Dacă în exemple precum *uite-l*, pe *l* îl analizăm drept complement direct, prin analogie acceptăm că și propozițiile subordonate care urmează după astfel de interjecții ocupă aceeași poziție sintactică, fiind, prin urmare, complemente directe. În textele dialectale, raportul de subordonare dintre propoziția completivă directă și interjecția regentă este marcat, de obicei, prin joncțiunea cu următoarele elemente de relație:

– conjuncția subordonatoare **că**, despre care Iorgu Iordan spune că este o „conjuncție universală” (apud Vulpe 1980, p. 64):

(9) „*iacă că astăzi ... a venit combainele astea*” / (TDM_{III}; 828/VIII)

(10) „*ori că-i asta-i o credință / ori că-i descântecu / nu știu / da iaca că ie leacu*” // (TDD; 873/V);

– adverbele relative **cum**, **unde** (precedat sau nu de prepoziție):

(11) „*uți / cum a lucrat*” / (TDM_{III}; 847/VII)

(12) „*ioti / cum năștea înainti copiii*” / (TDD; 876/VII)

(13) „*iote de unde l-am cunoscut ...*” // (TDM_{III}; 839/VIIIb);

– pronume sau adjectiv pronominal relativ:

(14) „*iote ... ce mi-a zis ăla - a lu furnică ...*” / (TDM_{III}; 847/VII)

(15) „*uite căta ... vlăjganu s-a făcut*” // (TDM_{III}; 847/VI)

(16) „*iăcăță măi muiere ce zăce stăpănu / să mai rămân un an la el*” // (GPF; OIII)

(17) „*fa mătușă păuno / éte ce să faci: să omori câinil-ăla / dizgroapă mortu și bagă-l acolo*” // (TDM_{III}; 838/Vb).

În vorbirea populară se remarcă și dislocarea pronomelui relativ: intercalarea sa în interiorul propoziției completive directe:

(18) „*să mai pui / că ietă bun ce ie*” // (TDM_{III}; 834/VII).

De asemenea, în vorbirea nenormată, atunci când depinde de o interjecție, propoziția completivă directă poate fi și juxtapusă regentei. Amintim că în literatura de specialitate nu se menționează acest lucru, ceea ce ne face să credem că acesta este un fenomen specific vorbirii populare, având în vedere că autorii gramaticilor au ca punct de pornire limba literară. Totuși, Dimitriu (1982, p. 248) vorbește despre juxtapunerea propoziției completive directe față de regenta ei, dar fără să facă nici o referire la interjecție. Cu toate că nu suntem întru totul de

acord cu Corneliu Dimitriu, specificăm situațiile în care autorul consideră că se poate vorbi despre acest fenomen:

- a) când predicatul propoziției complementive directe este la modul conjunctiv, fără a fi precedat de conjuncția **că**;
- b) când predicatul propoziției complementive directe este la modul gerunziu și are subiect diferit de al regentei – admițând funcția predicativă a modului gerunziu;
- c) când predicatul propoziției complementive directe este la modul infinitiv, admițând că infinitivul este un mod predicativ.

Exemple citate de Dimitriu (1982, p. 248) sunt următoarele:

- a) „Aș vrea **să fiu acuma**

În sat la noi acasă” (Octavian Goga).

- b) „... toate au răspuns ... că nu li s-a întâmplat să audă **vorbindu-se vreodată despre aceasta**” (Ion Creangă).

- c) „Nu credeam să-nvăț **a muri** vreodată”. (Mihai Eminescu).

După cum se poate observa, Corneliu Dimitriu nu menționează nimic în legătură cu interjecțiile care pot genera astfel de construcții.

De asemenea, Avram (1986, p. 375) vorbește despre propozițiile complementive directe juxtapuse, însă numai în construcțiile interogative indirecte de tipul: „M-a întrebat: **mă simt în stare?**”.

Considerăm totuși că în vorbirea populară, după interjecția *iată*, cu toate realizările sale formale, poate urma și o propoziție completivă directă juxtapusă. Aceste cazuri sunt întâlnite frecvent în vorbirea directă din textele dialectale:

- (19) „**iacătă vine și-ăla**” // (GPF; JI)

- (20) „cum dracu-i spunea / **iaca nu știu cum îi spunea**” // (TDD; 873/VII)

- (21) „cari i-acolo?” „**iaca io sunt**”. (TDD; 874/VII)

- (22) „*écé* [= uite] **am să mor**” // (GPF; PIV).

Presupunem că este vorba despre eludarea conjuncției subordonatoare **că**, vorbitorul necultivat având tendința de a recurge la o simplificare a sintaxei.

După cum se poate remarca din exemplele citate, în toate cazurile predicatul propoziției complementive directe este la modul indicativ și nicidecum la conjunctiv, gerunziu sau infinitiv – așa cum susține Corneliu Dimitriu.

1.2. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement indirect

Interjecția poate primi nu numai complement direct, dar și indirect, adeseori subordonând ambele complemente în același timp. Complementul indirect arată cine este vizat prin acțiunea regentului, putând determina, pe lângă verbe, adjective, adverbe și interjecții.

Calitatea interjecției de regent al complementului indirect este recunoscută în majoritatea lucrărilor: Avram 1986, Dimitriu 1982, 1999, Irimia 1997, Constantinescu-Dobridor 1974, 1994 etc.

Complementul indirect poate determina fie interjecții onomatopice:

- (23) „și mergea / și să repezea câte unu **clanț! dă tabacheri** // iar mai mergea iar: **clanț: dă tabachere** / pân-a ajuns în marginea satului” // (TDD; 885/A),

fie interjecții primare:

(24) „m-a băgat la animale [= reanimare] / apoi la animale *vai de capu* meu ce-am pățit” // (TDD; 897/VIII).

Nu am întâlnit exemple de genul *halal ție*, *vai mie*, *bravo* vouă, în care gramaticalizarea interjecției este evidentă.

Așa cum am menționat, interjecția poate primi ambele „complemente obiectuale” în același timp:

(25) „«măi lasă lădiț-asta aicea» zâce «tu / *na-ț iapa* asta»” // (TDD; 878/VIIIa).

La nivelul frazei, poziția de complement indirect cerută de interjecții este foarte slab reprezentată. Admițând valoarea predicativă a unor interjecții precum: *bravo*, *bogdaproste*, vom avea (pe baza întrebării: *pentru ce?*) propoziții complementive indirecte în următoarele exemple:

(26) „*bòdapròste c-am scăpat dă cărat*” // (TDM_{III}; 833/VIIa)

(27) „*hei / brávo! sunt viteaz / șapte* dintr-o lovitură” // (TDM_I; 762/II).

Menționăm că nu am înregistrat exemple în genul celor prezentate în Gramatica Academiei 1963, vol. II, p. 288, în care completiva indirectă este introdusă printr-un pronume relativ precedat de prepoziție.

Cu toate că în general nu este specificat acest lucru, considerăm că propoziția completivă indirectă poate fi și juxtapusă regentei sale. Socotim că ultimul exemplu reprezintă un astfel de caz, datorită următoarei interpretări semantice: *hei / bravo pentru vitejia mea*, situație în care *pentru vitejia* ar funcționa ca un complement indirect. Prin analogie, analizăm propoziția *sunt viteaz* ca fiind o completivă indirectă, căreia îi lipsește elementul introductiv *pentru că* – prin urmare, juxtapusă regentei.

1.3. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial

În vorbirea populară, poziția sintactică de complement circumstanțial apare frecvent după interjecție, datorită, pe de o parte, utilizării largi a interjecțiilor onomatopice – care permit unele determinări locale, temporale etc. –, iar pe de altă parte, frecvenței interjecției *hai* – foarte apropiată formal de verb, uneori fiind chiar interpretată greșit ca un verb la modul imperativ. *Hai* exprimă un îndemn la o acțiune, sensul său fiind echivalent cu imperativul verbului *a veni*. Întotdeauna când este întrebuițată cu acest sens⁵ și, prin urmare, când are valoare predicativă, interjecția *hai* funcționează ca element regent pentru cel puțin un complement circumstanțial.

În materialul cercetat nu am înregistrat situații în care interjecția să servească drept element regent pentru următoarele complemente circumstanțiale: de relație, de excepție, concesiv, opozițional, cumulativ. De altfel, aceste poziții sintactice apar foarte rar în textele dialectale. După cum menționează Magdalena Vulpe,

⁵ Menționăm că interjecția *hai* poate fi și nepredicativă, ca în exemplul: „*hái / la miezu* nopții pleca... lega pari” // (TDM_{III}; 801/VII).

„subordonatele de relație, de excepție, opoziționale, sociative, instrumentale și cumulative nu însumează, la un loc, nici 1% din totalul subordonatelor înregistrate în TD” (Vulpe 1980, p. 224).

1.3.1. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial de loc

Gramatica Academiei 1963, Nicolescu 1996, Iordan 1956, Șerban 1970 nu includ printre elementele regente ale complementului circumstanțial de loc și interjecția.

Totuși, acest lucru este posibil. Printre lucrările care admit că această poziție sintactică poate determina și o interjecție predicativă se numără Dimitriu 1982, 1999, Avram 1986, Irimia 1997, Hristea 1972, Constantinescu-Dobridor 1974, 1994.

Textele pe care le-am cercetat dovedesc faptul că interjecția intră frecvent în relație sintactică cu un complement circumstanțial de loc, exemplele în acest sens fiind numeroase.

De cele mai multe ori, complementul circumstanțial de loc determină interjecția *hai*, datorită echivalenței acesteia cu un *verb de mișcare*. Sensul său implicând deplasarea într-o / dintr-o direcție – așadar pe baza întrebării *unde? / de unde?* –, interjecția *hai* se comportă din punct de vedere sintactic întocmai ca verbul a cărui semnificație o poartă (*a veni*). Având în vedere că, de cele mai multe ori, în vorbirea populară este preferată interjecția în locul verbului, *hai* devine adesea element regent al complementului circumstanțial de loc:

(28) „... *hai înăuntru*” / (TDD; 882/A)

(29) „*hai la Tudorică*” / (TDD; 899/VII)

(30) „gata ... *hai ... acasă*” // (TDM&B; 625/Vic)

(31) „*hai pă băligar*” (TDM_{III}; 834/VII).

Lista cu astfel de exemple ar putea continua. Însă nu mai puțin numeroase sunt cazurile în care complementul circumstanțial de loc determină interjecții onomatopice:

(32) „dă-n ușă / *bū! bū! bu! la ușă*” / (TDM_{III}; 806/VII)

(33) „io când am auzit dă zi dă nuntă / am aruncat furca / ia scara / sui-ti-m pod/ dă ru [k] rakiu / dă strugurii dâm _ pod și *hii! la nuntă* // ne-am dus la nuntă” (TDD; 896/VII)

(34) „io o iau spre mal / *zonc! într-o groapă*” / (TDD; 875/II)

(35) „ș-am mârș tăt cântând / prin _ pădurie / mare // ursu *pi di la dial* / tăt ... *poc! poc! poc!*” (TDBN; R/VIIa).

Atunci când determină o interjecție, complementul circumstanțial de loc nu se deosebește cu nimic față de situația în care determină un verb. Avem în vedere mijloacele sale de realizare. Nu constatăm o specializare sau o preferință pentru exprimarea sa prin anumite părți de vorbire. Astfel, când are ca regent interjecția, complementul circumstanțial de loc se exprimă prin:

– adverbe de loc, de tipul *aici, acolo, încolo, sus*:

(36) „când ajunsei la un lemn / m-am prins cu mâinile de lemn / ș-op! **sus** în lemn acolo” // (GPF; JI)

(37) „iel trăgând cu cuasa / **hâț încuolo hâț încuași**” / (TDM&B; 649/VIIIb)

(38) „**țâr d-își / țâr dă colea**” (TDM_{III}; 789/VII);

– substantive (sau substitute) – precedate de prepoziție:

(39) „când pui piciorul pă scară / **zdup** și eo – **în pivniță!**” // [!] (TDM_{III}; 835/VIII)

(40) „iel „**hai** [ε] **la mine**...” / (TDM_{III}; 811/III)

(41) „ș-apă tăta noaptea: **puho! puho! după ei**” / (TDBN; S/V).

În materialul cercetat nu am întâlnit realizarea acestei poziții sintactice la nivel frastic.

1.3.2. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial de timp

Ca și în cazul complementului circumstanțial de loc, Gramatica Academiei 1963 nu include interjecția printre regenții complementului circumstanțial de timp⁶. Aceeași părere o împărtășesc Vasile Șerban (1970), Aurel Nicolescu (1996), Constantin Dominte (1971). Cu toate acestea, interjecția poate intra în relație sintactică și cu un complement circumstanțial de timp; este adevărat însă că acest lucru se întâmplă rar în comparație cu complementul circumstanțial de loc. Dintre cei care acceptă interjecția ca regent al circumstanțialului de timp îi amintim pe: Mioara Avram (1986), Corneliu Dimitriu (1982), Gheorghe Constantinescu-Dobridor (1974, 1994), Dumitru Irimia (1997).

Complementul circumstanțial de timp cerut de o interjecție se exprimă în special prin adverbe de timp:

(42) „no! am pă [k] perdut procesu // **amu hái** să plătim cheltuielile” / (Mar; Bs VIIIb)

(43) ș-apă **luni hái**de la mireasă! // (TDM_{III}; 846/VII).

La nivelul frazei, această poziție sintactică este mult mai bine reprezentată. Am întâlnit un număr mare de temporale cerute în special de interjecții onomatopice.

Discuția pe baza acestei poziții sintactice necesită unele precizări. Așa cum este în general admis în literatura de specialitate, temporalele se pot împărți în trei categorii, în funcție de raportul exprimat: temporale de simultaneitate, temporale de anterioritate și temporale de posterioritate.

Criteriul de clasificare a acestor propoziții a generat însă păreri contradictorii. Soluția depinde de ceea ce considerăm a fi nucleul frazei respective și termenul la care ne raportăm. Astfel, Gramatica Academiei 1963 ia drept nucleu al frazei propoziția circumstanțială de timp, considerând că avem:

⁶ Complementul circumstanțial de timp determină un verb sau un adjectiv, arătând timpul în care se petrece o acțiune, adică momentul, epoca, răstimpul, durata, limita sau frecvența acțiunii etc. (Gramatica Academiei 1963, vol. II, p. 173).

– *raport de anterioritate*, atunci când acțiunea din regentă se petrece înaintea celei din temporală;

– *raport de simultaneitate*, atunci când acțiunea din regentă are loc în același timp cu acțiunea din propoziția circumstanțială de timp;

– *raport de posterioritate*, atunci când acțiunea din regentă se desfășoară după cea din temporală.

La polul opus, există părerea logică (Dimitriu 1982, p. 272; Vulpe 1980, p. 144) potrivit căreia nucleul este propoziția regentă, iar termenul la care ne raportăm este propoziția temporală. Această opinie presupune inversarea raportului de anterioritate cu cel de posterioritate. Astfel, avem:

– *raport de anterioritate*, atunci când acțiunea din temporală se petrece înaintea celei din regentă;

– *raport de posterioritate*, atunci când acțiunea din temporală se desfășoară după cea din regentă.

Alăturându-ne ultimei teorii, constatăm că avem raport de anterioritate în exemple precum:

(44) [lupul] a stat undeva tupilit / și *după ce a trecut* ~ *stâna* / din urmă-i / *hap!* pă una ... / (Mar; PVI)

și raport de posterioritate în exemple precum:

(45) *hăi hăi hăi* / *hăi hăi* / *hăi hăi hăi* / *până când ajungeam* *dă dormiam în ...* [r] *în* [r] *în căruță* // (TDM_{III}; 858/VI).

În timp ce exemplele pentru raportul de anterioritate și cel de posterioritate sunt mai puțin numeroase, raportul temporal de simultaneitate este foarte bine reprezentat în textele dialectale:

(46) vine și s-a pus s ~ să-ncalțe iar / *când iar s-a pus să-ncalțe ia* / *zdrang!* *zdrang!* *zdrac!* iar acolo [!] la cufăru-ăla // (GPF; OIII)

(47) da vaca ... *când m-a văzu* ~ *cî stau acolo* / un s-a umflat ea colo-așa știi / *a pu!*⁷ da știi cum a pufuit / ș ~ cum a oftat / (TDD; 874/VII).

În textele dialectale, atunci când depind de o interjecție predicativă, temporalele de simultaneitate sunt introduse prin:

– adverbul relativ **când**:

(48) **când am venit acolo** / *cioc cioc ciog* la ușă // (TDM_{III}; 796/VII);

– adverbul relativ **cum**:

(49) acuma ne-am boierit și noi toți / că avem lumină-n casă / intri / **cum îmurgește** / *țac* / cu lumina / (TDM_I; 779/VII).

În ceea ce privește topica propoziției circumstanțiale de timp cerută de interjecției, se remarcă preferința pentru antepunerea sa față de regentă.

⁷ Observăm aspectul interjecției de verb la modul indicativ – timpul perfect compus. Asistăm la un proces de gramaticalizare a interjecției, în urma căruia acesteia i se alătură auxiliarul *a avea*.

1.3.3. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial de scop

Printre cercetătorii care admit interjecția ca regent al complementului circumstanțial de scop se numără: Mioara Avram (1986), Corneliu Dimitriu (1982), Gheorghe Constantinescu-Dobridor (1994).

În vorbirea populară, complementul circumstanțial de scop determină adesea interjecția, datorită frecvenței interjecției *hai*, care permite întrebarea *în ce scop?* Ne vom opri asupra a două exemple – unul din Bistrița Năsăud, altul din Dobrogea:

(50) „și ... veniau la cumpărători / strigam «la ceapă / la [!] *haidaz - la ceapă bună / roșie*»” // (TDBN; C/III)

(51) „altu striga / «*hai la bomboane*»” / (TDD; 883/VIIIa).

În aceste cazuri este dificil de stabilit funcția sintactică cerută de interjecția *hai*, deoarece, în analiză, pe baza întrebării *unde?* și prin echivalarea sa cu un verb de mișcare, se ivește confuzia între complementul circumstanțial de loc și complementul circumstanțial de scop. Astfel, la o primă vedere, superficială, atât *la ceapă* cât și *la bomboane* par a ocupa poziția de circumstanțial de loc, însă la o privire mai atentă constatăm că cele două sintagme nu indică nici pe departe locul, sensul lor implicând o acțiune exprimată în mod normal printr-un verb la modul conjunctiv sau infinitiv, în cazul de față elidat. Refăcând exemplele, obținem:

(50') *h a i d e ț i să cumpărați / a cumpăra ceapă.*

(51') *h a i d e ț i să cumpărați / a cumpăra bomboane.*

Așadar, sensul implicat de cele două sintagme ne conduce la ideea existenței unei construcții finale, după interjecția *hai* în acest caz. Constatăm deci că *la ceapă* și *la bomboane* reprezintă contrageri ale unor propoziții circumstanțiale de scop. De altfel, considerăm că exemplele alese de noi sunt foarte asemănătoare cu cel selectat de Mioara Avram (1986, p. 307) pentru ilustrarea complementului circumstanțial de scop care determină interjecției. Cităm exemplul său: „*Hai la cumpărături!*” (Avram 1986, p. 307).

Așadar, dacă sub aspect formal aceste construcții pot fi ușor confundate cu complementele circumstanțiale de loc, din punct de vedere semantic și logic, precum și gramatical (prepoziția *la* numărându-se și printre mărcile complementului circumstanțial de scop), ele indică prezența unor circumstanțiale de scop.

Prin analogie, și la nivelul frazei, această poziție sintactică este cerută de interjecția *hai*:

(52) „*hai să dăm paiele-afară*” / (TDD; 899/A)

(53) „*ai să ne facem fotografii ...*” (TDD; 899/VII)

(54) „*hai să luăm laptele*” / (TDM_{III}; 846/VII)

(55) „*hai să tăiem porcu*” // (TDM&B; 625/VIII d).

La nivelul frazei, construcțiile finale precedate de interjecții sunt mult mai frecvente decât la nivelul propoziției. De altfel, în general propoziția finală se întâlnește mai frecvent decât complementul circumstanțial de scop.

Când sunt cerute de interjecții, finalele sunt introduse prin:

– conjuncția subordonatoare *să*:

(56) „*hai* la plug ... *să facem ogoare*” // (TDM_{III}; 868/VI)

– conjuncția subordonatoare *de*:

(57) ne scoală unchiașu „*hai! hai! dă mâncăți*” (TDM_I; 673/VIII)

(58) „și-mi da brânză cu ... să mănânc // zâce «*aidi - di*» / zice – «*îmbucă /- mbucă ...*»” (TDD;896/VII)

(59) „*hai! hai de-ți ia ... de-ți ia fata acasă!*” (TDM_{III}; 846/VII).

Am întâlnit și situații în care interjecția este urmată de conjuncția *și*, care ne-ar determina să considerăm cele două propoziții ca fiind coordonate copulativ, cu toate că sensul implicat este cu siguranță cel al unor propoziții finale:

(60) „fată dragă / *hai și mă curățește...*” / [= hai să mă curățești] (TDBN; S/I)

(61) „fată dragă / *haida și curăță-mi picioru*” / [= haida să-mi cureți picioru] (TDBN; S/I).

Sabina Teiuș demonstrează că în vorbirea populară *și* are, în anumite contexte, valori subordonatoare, printre care și valoare finală: „[...] se constată o frecventă folosire a lui *și* cu implicații finale” (Teiuș 1980, p. 104).

Analizând situațiile în care *și* dobândește valoare finală, autoarea constată că acest lucru se întâmplă mai ales după verbele de mișcare și atunci când acțiunea propoziției introdusă prin *și* este posterioară celei exprimate în regentă. Așa cum se poate observa, în exemplele (60) și (61) interjecția *hai* este echivalentă cu un verb de mișcare, iar acțiunea propoziției introdusă prin *și* este posterioară celei din regentă. Prin urmare, putem considera propozițiile respective circumstanțiale de scop.

Confuzia între complementul circumstanțial de loc și cel de scop se manifestă și la nivelul frazei. Finalele introduse prin *să* au uneori o aparentă nuanță locală, întrucât pot răspunde la întrebarea *unde?* Explicația este aceeași: echivalarea interjecției *hai* cu un verb de mișcare.

Există și situații când cele două poziții sintactice pot apărea consecutiv, chiar dacă una la nivel propozițional și alta la nivel frastic. Considerăm că, în aceste cazuri, dezambiguizarea textului este mai ușoară. Așa cum precizează Magdalena Vulpe, „subordonata finală introdusă prin *să* poate avea o funcție apropiată de cea locală” (1980, p. 205), însă cu condiția să nu fie precedată de o complinire locală. Așadar, atunci când interjecția are deja un complement circumstanțial de loc, propoziția introdusă prin *să* este indiscutabil finală:

(62) „*ai la ăla să -l jupuim*” (TDM_{III};794/VIII).

c.c.l. ↓ P.C.S. ↓

În privința topicii, observăm că finalele înregistrate de noi sunt întotdeauna postpuse regentei. Menționăm că numai în cazul în care ar fi fost introduse prin *ca să* nedislocat ar fi putut fi antepuse (tipul: *Ca să te convingi, hai cu mine!*).

1.3.4. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial de cauză

În majoritatea lucrărilor de specialitate (Gramatica Academiei 1963, Șerban 1972, Hristea 1972, Nicolescu 1996, Dominte 1971 etc.) interjecția nu este inclusă printre regenții complementului circumstanțial de cauză.

Considerăm însă că interjecția *hai*, atunci când este predicativă, poate funcționa ca element regent și pentru poziția sintactică de complement circumstanțial de cauză, în exemple precum:

(63) „și numa Ț o scula pă badi-său / și pă lele-sa și ... / «*haidați*» zăce / «*c ă ia ce* [ε] *ce apă mare ie*» // (TDBN; CV)

(64) „«*hai* acasă» zice «*c ă ț-a ars casa*» // (TDM_{III}; 846/V)

(65) „*háida* iute pân Ț la mine // *hai* iute pân Ț la mine / *că io mor*” // (GPF; PIV).

În aceste cazuri, propozițiile care determină interjecția *hai* sunt cauzale, deoarece prezintă cauza acțiunii din regentă.

În toate exemplele întâlnite, raportul de subordonare dintre propoziția circumstanțială de cauză și regenta sa este marcat numai prin joncțiunea cu conjuncția specific populară *că*. Prin urmare și topica este fixă: locul cauzalelor introduse prin această conjuncție este întotdeauna după regentă.

Am înregistrat însă și cazuri în care interjecția *hai* nu mai are valoare predicativă, iar *că* nu mai funcționează ca o conjuncție subordonatoare. Pierzându-și valoarea predicativă, *hai* nu mai prezintă nici o legătură sintactică cu restul enunțului, rămânând o simplă interjecție, componentă a sintagmei exclamative *hai că*. Astfel de expresii sunt specifice vorbirii populare, grupul *hai că* devenind, după cum spune Magdalena Vulpe, un „automatism verbal specific stilului narativ popular” (Vulpe 1980, p. 65):

(66) „*hai că* mă duc s-o scol și pă țăță-ta” // (TDD; 874/VII)

(67) „*hai* maică *că* merg” // (TDM_{III}; 821/V)

(68) „e! *hai că* vin” // (TDD; 889/Vb)

(69) „e! n-ai știut dumneata / da mă-sa a știut” //

„nu că n-a știut // *hai că* n-a știut” // (TDM_{III}; 837/VII).

1.3.5. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial de mod

În majoritatea lucrărilor de sintaxă se admite că interjecția funcționează ca regent pentru complementul circumstanțial de mod (Gramatica Academiei 1963, Șerban 1970, Constantinescu-Dobridor 1994, Iordan, Robu 1978, Irimia 1997 etc.).

În literatura de specialitate se disting mai multe feluri de complement circumstanțiale de mod: complement circumstanțial de mod propriu-zis; complement circumstanțial de mod comparativ; complement circumstanțial de mod de măsură.

În materialul cercetat nu am întâlnit însă decât complement circumstanțial de mod propriu-zis care să determine interjecții:

(70) „«*hai* mă *mai repede*» zic / «dă ce-ai rămas acolo»” (TDM_{III}; 820/A')

(71) „a murit // *háidizi repide*-acolu” // (TDM_{III}; 850/Vb) – vezi și ex. (65).

1.3.6. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial consecutiv

În majoritatea lucrărilor interjecția este exclusă dintre regenții complementului circumstanțial consecutiv: Gramatica Academiei 1963, Șerban 1970, Constantinescu-Dobridor 1994, Irimia 1997 etc.

În timp ce la nivel propozițional interjecția nu intră în relație sintactică cu această poziție, la nivel frastic am înregistrat exemple în acest sens:

(72) „o gășăs – pă mă-sa ... pu! **dă trăznea și buvnea**” // (TDM_{III}; 786/VIII).

De data aceasta însă interjecția nu mai are valoare verbală, ci ea funcționează ca un adjectiv la gradul superlativ (= supărată rău / foarte supărată)⁸, care precedă două propoziții consecutive, coordonate copulativ. Considerăm că situația în care interjecția este element regent al unei consecutive este specifică vorbirii populare, deoarece un vorbitor cult va prefera întotdeauna adjectivul, pe care, în cazul de față, îl înlocuiește interjecția. Credem, de asemenea, că utilizarea interjecției în locul adjectivului conferă enunțului o mai mare încărcătură stilistică, asupra căreia nu ne vom opri, deoarece nu face obiectul discuției noastre.

Observăm că raportul de subordonare dintre propoziția consecutivă și regenta ei este marcat prin joncțiunea cu conjuncția *de*.

1.3.7. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial condițional

În majoritatea lucrărilor nu se precizează nimic în legătură cu posibilitatea interjecției de a fi regent pentru această poziție (Gramatica Academiei 1963, Șerban 1970, Dominte 1971, Hristea 1972, Coteanu 1993 etc.).

La nivelul propoziției nu am înregistrat nici noi cazuri în care complementul circumstanțial condițional să determine interjecției. La nivelul frazei, lucrurile stau altfel. Interjecția permite relația sintactică cu o propoziție circumstanțială condițională.

În toate cazurile înregistrate, raportul de subordonare dintre condițională și regenta sa este marcat de conjuncția **dacă**:

(73) „păi atuncea **d a c ă nu vrea să mai fac** [k] **cem război** / **aidéți** acasă / **d a c ă nu vrem să mai luptăm**” // (TDM_I; 772/VIIIb)

(74) „**hai** / **d a c ă vrei** // nu mai stai să iasă nunta?” (TDM_I; 671/VII)

(75) „te duci și ridici / ie ceva / **d a c ă nu-i** / **ptiu!** scupi⁹ / și îl pui la loc” / (TDD; 884/VIII)

(76) „**d a c ă vă duceți** / **uite** ce să faceți...” / (TDM_I; 671/VII).

Ne-a surprins faptul că nu am întâlnit ca element introductiv al condiționalei conjuncția *de*, considerată ca fiind specifică vorbirii populare. Vorbind despre circulația lui *de* condițional în graiurile populare, Magdalena Vulpe afirmă: „Cu tot numărul lor redus, exemplele noastre confirmă constatarea că *de* condițional nu a

⁸ Lucru semnalat de Magdalena Vulpe (1980, p. 195).

⁹ Considerăm că verbul *scupi* funcționează ca apozitie a interjecției *ptiu*.

dispărut din circulație în graiurile populare. Considerăm însă nejustificată părerea acelor autori care îl consideră caracteristic vorbirii populare sau limbii vorbite, în genere. Condiționala introdusă prin *de* apare, relativ sporadic, în textele dialectale [...]” (Vulpe 1980, p. 211).

Nu am întâlnit propoziții circumstanțiale condiționale juxtapuse (de tipul: *Ai venit, hai cu mine!*).

În ceea ce privește topica propoziției condiționale cerute de interjecții, observăm preferința pentru antepunere.

1.3.8. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial instrumental

Ca și în cazul celorlalte componente circumstanțiale, în Gramatica Academiei 1963 nu se vorbește despre interjecție în calitate de element regent al complementului circumstanțial instrumental¹⁰.

În alte lucrări (vezi Dimitriu 1982, Avram 1986, Irimia 1997) se menționează însă că instrumentalul sau „complementul de mijloc” – cum îl numește Corneliu Dimitriu – poate determina, pe lângă verbe și adjective, și interjecții predicative. În vorbirea populară acest lucru se întâmplă frecvent:

(77) „ia vadra dîn – cas – cu apă și *tup! cu ia* după mine” // (TDM_I; 764/VI)

(78) „să uita-n sus / *jal! jap! / cu* [!] *sabia* – aia” / (TDM_I; 784/VIII).

Așa cum reiese din exemple, în toate cazurile, complementul circumstanțial instrumental determină numai interjecții onomatopice (explicația posibilă: în vorbirea populară se preferă redarea exactă a sunetelor produse cu ajutorul anumitor instrumente).

Complementul circumstanțial instrumental cerut de interjecții este exprimat în textele dialectale prin:

– substantive:

(79) „și când a scos scara și să-l ferească p-ăsta a ișit și ăla / ăsta *pac! cu cuțitu-n spate*” // (TDD; 882/A)

(80) „ș-apăi îmi pune țâgara-n gurî / și ... *cu amânariu: țac / țac*” // (TDM&B; 616/VIIIa);

– pronume:

(81) „și când venea înspre tine / că-i vedeai / că să băteau / făceau arunca așa: *pac! cu ia*” // (TDD; 882/A) – cf. ex.77.

După cum se poate observa din exemple, în vorbirea populară, atunci când determină o interjecție, complementul circumstanțial instrumental nu se realizează decât cu ajutorul prepoziției *cu*, substantivul sau pronumele prin care se exprimă aflându-se în cazul acuzativ.

Deși, teoretic, interjecția poate funcționa ca regent pentru această poziție și la nivelul frazei – afirmație în sprijinul căreia cităm exemplul propus de Corneliu

¹⁰ „Complementul circumstanțial instrumental determină un verb, arătând mijlocul în sens larg (lucru, ființă acțiune) prin care se săvârșește o acțiune” (Gramatica Academiei 1963, vol. II, p. 187).

Dimitriu (1982, p. 295): „*Hai cu ce găsim, căci nu avem de ales*” – în materialul nostru nu am întâlnit acest fenomen.

1.3.9. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de complement circumstanțial sociativ

Mioara Avram (1986, 1997), Corneliu Dimitriu (1982), Gheorghe Constantinescu-Dobridor (1974, 1994), Dumitru Irimia (1997) se numără printre cei care admit că circumstanțialul sociativ poate determina și o interjecție.

Datorită frecvenței în textele dialectale a interjecției *hai*, care, prin însuși sensul său exprimă un îndemn la o acțiune comună cu interlocutorul – am înregistrat și noi un număr relativ mare de complemente circumstanțiale sociative care determină această parte de vorbire.

Dumitru Irimia include complementul circumstanțial sociativ în categoria „complementelor corelative” – care „rezultă dintr-o relație de dependență care se intersectează cu o altă relație sintactică, de dependență sau de interdependență. Complementul corelativ mediază (sau este mediat de) subiect sau de un complement primar, rezultat din prima relație sintactică cu originea în același termen verbal” (Irimia 1997, p. 460). În materialul nostru, complementul circumstanțial sociativ care determină interjecții arată întotdeauna ființa care însoțește subiectul în realizarea acțiunii:

(82) „*hai* domne **cu mine**-acolo ... !” (TDM_{III}; 839/VIIIb)

(83) „*hai cu iel* la Slobozie” / (TDM_{III}; 855/VIII).

La nivelul frazei, nu am observat prezența acestei poziții sintactice.

1.4. Interjecția – element regent pentru poziția sintactică de element predicativ suplimentar

În general, calitatea interjecției de regent al elementului predicativ suplimentar nu este recunoscută. Dintre cei care admit acest fapt amintim pe Mioara Avram (1986) și pe Dumitru Irimia (1997).

La nivelul propoziției nu am înregistrat exemple în acest sens. Însă ținând cont de faptul că predicativa suplimentară este o propoziție cu dublă subordonare (se referă simultan la verbul – în cazul nostru interjecția – și la subiectul, complementul direct sau indirect din regentă), la nivelul frazei această poziție sintactică se evidențiază ușor în exemple precum:

(84) „*ia uite-i* mamă **cum mănâncă** ...” / (TDD; 880/VII).

Am înregistrat numai cazuri în care predicativa suplimentară determină, pe lângă interjecție (care este întotdeauna *uite* sau una din realizările sale formale), complementul direct și este introdusă prin adverbul relativ *cum*.

Putem vorbi însă și despre predicative suplimentare juxtapuse regentelor lor. Ca și în cazul completei directe, Corneliu Dimitriu semnalează posibilitatea juxtapunerii predicativei suplimentare, însă numai în următoarele situații:

a) când propoziția predicativă suplimentară are verbul predicat la modul conjunctiv – cu condiția să nu considerăm *să* marcă a subordonării, ci marcă a modului;

b) când propoziția predicativă suplimentară are verbul predicat la modul infinitiv – cu condiția să admitem că infinitivul este un mod predicativ;

c) când propoziția predicativă suplimentară are verbul predicat la modul gerunziu – cu condiția să admitem că gerunziul este un mod predicativ.

După cum se poate observa, Corneliu Dimitriu nu specifică nimic cu privire la interjecție. Din aceeași considerente ca și la completiva directă (presupunem că este vorba despre eludarea conjuncției *că*, deoarece vorbirea populară se caracterizează prin simplitatea organizării sintactice a textului) optăm pentru posibilitatea juxtapunerii predicativei suplimentare față de regenta ei:

(85) „io zâc «*hă-l vine!*»” // (GPF; JI)

(86) „păi *uite-l acum a murit*” // (TDD; 899/VII).

Așadar, cu toate că este considerată parte de vorbire neflexibilă și uneori exclusă din sfera relațiilor sintactice, așa cum am văzut, interjecția poate intra în relație cu majoritatea pozițiilor, iar vorbirea populară dovedește acest lucru.

Din materialul analizat reiese că interjecția admite toate determinările de tip complement, cu excepția complementelor circumstanțiale de excepție, de relație, concesiv, cumulativ, opozițional, care sunt în general rare. Așa cum era de așteptat, aceste compliniri le au mai ales interjecțiile apropiate formal de verbe (*hai, uite*) și interjecțiile onomatopeice.

BIBLIOGRAFIE

I

TDM_I = *Texte dialectale. Muntenia*, I. Sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, 1973.

TDM_{III} = *Texte dialectale. Muntenia*, III. De Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, București, 1987.

TDD = *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*. De Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Nicolae Saramandu, București, 1987.

TDBN = *Texte dialectale și glosar. Bistrița-Năsăud*. De Maria Marin și Marilena Tiugan, București, 1987.

MAR = *Texte dialectale. Maramureș* (manuscris).

GPF = *Graiul din zona Porțile de Fier*, I. *Texte. Sintaxă*. De Cornelia Coțuț și Magdalena Vulpe, București, 1973.

TDM&B = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, vol. I, partea 1. Culese de Stelian Dumistrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bârleanu, Iași, 1993.

II

Avram 1986 = Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986; ed. a II-a, 1997.

Bulgăr 1995 = Gheorghe Bulgăr, *Limba română*, București.

Constantinescu-Dobridor 1974 = Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, București.

Constantinescu-Dobridor 1994 = Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, București.

- Coteanu 1993 = Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, București.
- Diaconescu 1989 = Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București.
- Dimitriu 1982 = C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicate. Sintaxa*, Iași.
- Dimitriu 1999 = Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iași.
- Dominte 1971 = Constantin Dominte, *Interjecția și onomatopeea în limba română*, în AUBLR, XX, nr.1/2, p.165-193.
- Gramatica Academiei 1963 = *Gramatica limbii române I, II*, București.
- Graur 1973 = Alexandru Graur, *Gramatica azi*, București.
- Guțu Romalo 1973 = Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București.
- Hristea 1972 = Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, București.
- Iordan 1956 = Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, București.
- Iordan, Robu 1978 = Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București.
- Iordan, Romalo, Niculescu 1967 = Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București.
- Irimia 1997 = Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iași.
- Minuț 1997 = Ana-Maria Minuț, *Interjecția în limba română (I)*, în AUI, p.169-190.
- Minuț 1998 – 1999 = Ana-Maria Minuț, *Interjecția în limba română (II)*, în AUI, p.157-172.
- Nicolescu 1996 = Aurel Nicolescu, *Probleme de sintaxă a propoziției*, București.
- Pușcariu 1920 – 1921 = Sextil Pușcariu, *Despre onomatopee în limba română* (extras), în DR, I.
- Șerban 1970 = Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, București.
- Teiuș 1980 = Sabina Teiuș, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, București.
- Vulpe 1980 = Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București.

Universitatea „Petrol-Gaze”
Facultatea de Litere și Științe
Ploiești, Bd. București, 39